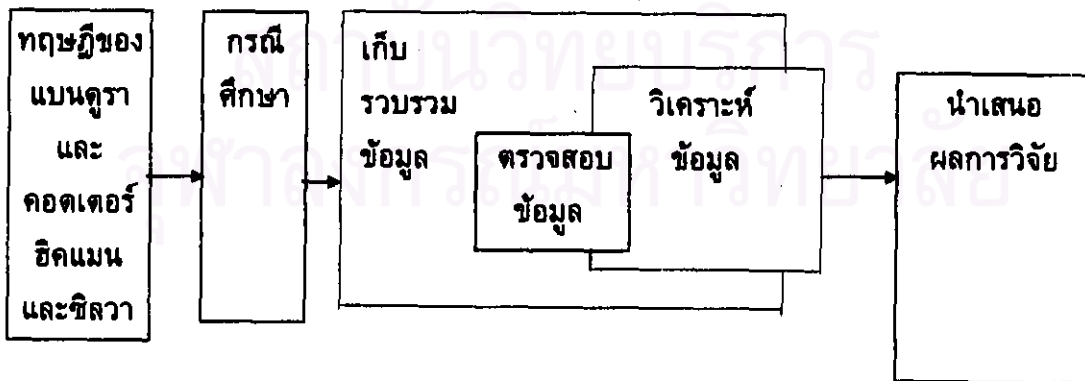

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาถึงที่มาและการใช้วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารอุดมศึกษาไทย การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยประเภทที่สนใจศึกษาคุณลักษณะและความหมายของปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริง การวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ การมองจากหลายมิติ การเห็นภาพรวม การศึกษาติดตามระยะยาวและเจาะลึก การศึกษาตัวแปรด้านความรู้สึกนึกคิด จิตใจ และความหมาย และการไม่ใช้เกณฑ์ของผู้วิจัยเพื่อตัดสินหรือให้ความหมายแก่พฤติกรรมของผู้ถูกวิจัยหรือกรณีศึกษาแต่เพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่จะเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางสังคม วัฒนธรรมบางประการ และข้อมูลที่มีลักษณะนามธรรม ซึ่งไม่อาจจัดทำในรูปปริมาณได้ ข้อมูลเหล่านี้ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด โลกทัศน์ ประวัติชีวิต ค่านิยม ประสพการณ์และอุดมการณ์ต่าง ๆ ด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพจะศึกษาเรื่องราว ตลอดจนสภาพแวดล้อมของเรื่องราวที่ศึกษาอย่างละเอียด และเป็นการศึกษาชนิดระยะยาว ทำให้เกิดตัวแปรจำนวนมากในการวิจัย ด้วยเหตุนี้การวิจัยในลักษณะนี้จึงต้องทำกับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก รวมทั้งยังเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เลือกตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษานั้น ๆ ด้วย โดยส่วนใหญ่แล้วกลุ่มตัวอย่างจึงมักจะเป็นกรณีศึกษาซึ่งอาจจะมีจำนวนเพียงคนเดียวก็ได้ (Bogdan และ Biklen, อ้างใน นพตล เจนอักษร, 2538 : 12) สำหรับขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัยครั้งนี้ปรากฏอยู่ในแผนภูมิที่ 7

แผนภูมิที่ 7 แสดงวิธีดำเนินการวิจัย

จากแผนภูมิที่ 7 จะเห็นได้ว่า การวิจัยเริ่มจากผู้วิจัยใช้ทฤษฎีที่มาและการใช้ของวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารของแบนดูรา คอตเตอร์ อิคแมนและซิลวาเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย จากนั้นได้เลือกกรณีศึกษาท่านหนึ่งตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เมื่อได้ศึกษาแล้วก็ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบและวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีการ ก่อนที่จะนำเสนอผลการวิจัยต่อไป สำหรับรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินการมีดังนี้

กรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ทฤษฎีแบนดูรา คอตเตอร์ อิคแมนและซิลวาเป็นกรอบแนวคิดทางทฤษฎีสำหรับการวิจัย สาระสำคัญของทฤษฎีดังกล่าวมีดังนี้คือ แบนดูราได้กำหนดไว้ว่า การเรียนรู้ทางสังคมของมนุษย์เกิดจากกระบวนการสังเกต การขัดเกลาทางสังคมและตัวแบบนามธรรม อาจกล่าวได้ว่า ตัวแปรด้านการขัดเกลาทางสังคมเป็นที่มาของการเรียนรู้ทางสังคมได้ ซึ่งการเรียนรู้ทางสังคมในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงการมีวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารของผู้บริหารนั่นเอง ในทฤษฎีของคอตเตอร์มีสาระที่สำคัญคือ ที่มาของภาวะผู้นำเกิดจากตัวแปรที่สำคัญ 4 ประการ คือ ตัวแปรด้านพันธุกรรมและวัยเด็ก ตัวแปรด้านการศึกษาในระบบ ตัวแปรด้านประสบการณ์ในอาชีพ และตัวแปรด้านวัฒนธรรมขององค์การ

เมื่อนำทฤษฎีของแบนดูรา คอตเตอร์ อิคแมนและซิลวามาประยุกต์ใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย สามารถอธิบายได้ดังนี้

วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารอุดมศึกษาเกิดจากการขัดเกลาทางสังคมการศึกษาในระบบ ประสบการณ์ในอาชีพและวัฒนธรรมขององค์การ

และ

การใช้วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารอุดมศึกษามี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นเริ่มต้น ขั้นเจริญเติบโต ขั้นวิกฤติ และขั้นวิวัฒนาการ

การเลือกกรณีศึกษา

ผู้วิจัยโดยความเห็นชอบของอาจารย์ที่ปรึกษาได้พิจารณาเกณฑ์ในการคัดเลือกกรณีศึกษาขึ้นเพื่อคัดเลือกกรณีศึกษาไว้ท่านหนึ่ง ให้มีคุณสมบัติสอดคล้องเหมาะสมกับคำจำกัด

ความที่ใช้ในการวิจัย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการที่ผู้วิจัยสามารถศึกษาตัวแปรที่เกิดขึ้นในการวิจัยได้อย่างหลากหลาย (Bogdan and Biklen อ้างใน นพดล เจนอักษร, 2538 : 16) เกณฑ์ดังกล่าว มี 3 ประการดังนี้

1. มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง ตั้งแต่ระดับอธิการบดีขึ้นไปในหลายหน่วยงานของอุดมศึกษา
2. มีประสบการณ์ในการสร้างสถาบันใหม่ทางอุดมศึกษา
3. เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากแวดวงการอุดมศึกษาภายในประเทศ และต่างประเทศเป็นอย่างดี

สำหรับการคัดเลือกกรณีศึกษาตามเกณฑ์ทั้ง 3 ข้อข้างต้น ผู้วิจัยดำเนินการด้วยวิธีที่เมอร์เรียม (Merriam อ้างใน นพดล เจนอักษร, 2538 : 16) เสนอไว้คือ เป็นการเลือกกรณีศึกษาไว้เพียงคนเดียวด้วยวิธีเจาะจง (Purposeful Sampling) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้ตั้งชื่อสมมติให้แก่กรณีศึกษาว่า นายปัญญา ยุทธศิลป์ การคัดเลือกด้วยวิธีการเจาะจงนี้มีนักวิชาการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปบ้าง เช่น การเลือกโดยพิจารณาจากคุณสมบัติที่ตั้งไว้ (Criterion-based Sampling) การเลือกโดยไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Nonprobability Sampling) และการเลือกตามแนวทฤษฎี (Theoretical Sampling)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลของนายปัญญา ยุทธศิลป์ ด้วยพหุวิธีการ ดังมีรายละเอียดของแต่ละวิธีดังต่อไปนี้คือ

การศึกษาประวัติชีวิตของกรณีศึกษา (Life History)

การศึกษาประวัติชีวิตของกรณีศึกษาคือ นายปัญญา ยุทธศิลป์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษานายปัญญา ยุทธศิลป์ ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อหาคำอธิบายว่า ทำไมนายปัญญา ยุทธศิลป์ จึงมีความคิดเช่นนั้น นายปัญญา ยุทธศิลป์ได้รับแรงจูงใจจากสิ่งใดจึงทำให้มีการประพฤติปฏิบัติอย่างที่เป็นอยู่ ทำไมนายปัญญา ยุทธศิลป์ จึงก้าวสู่ความสำเร็จในการเป็นผู้บริหารระดับสูง อะไรเป็นจุดเปลี่ยนหรือจุดหักเหที่ทำให้นายปัญญา ยุทธศิลป์ก้าวสู่ความเป็นผู้นำทางการอุดมศึกษา ทำไมนายปัญญา ยุทธศิลป์ จึงมีแรงผลักดันที่จะผลักดันให้เกิดมหาวิทยาลัยเปิดในระบบการเรียนการสอนทางไกล และมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของนายปัญญา ยุทธศิลป์ ถือเป็นข้อมูลปฐมภูมิ แหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยแสวงหาเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ของประวัติชีวิตในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

1. แหล่งทั่ว ๆ ไป เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร ตำรา และข้อมูลจากสถานที่ที่เจ้าของประวัติคือ นายปัญญา ยุทธศิลป์ ได้เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับ
2. ข้อมูลจากความทรงจำหรือความประทับใจจากเจ้าของประวัติ
3. ข้อมูลจากข้อเขียนต่าง ๆ ที่เจ้าของประวัติกล่าวถึงตนเอง และความสัมพันธ์ที่มีกับผู้อื่น (สุภางค์ จันทวานิช, 2531 : 113-117)

การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ของข้อมูล ตรวจสอบแก้ไขข้อมูลที่มีอยู่เดิมให้ถูกต้องตรงกัน และใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องราวของ นายปัญญา ยุทธศิลป์ โดยศึกษาเอกสารรวมสองประเภท ซึ่งได้แก่

1. เอกสารที่เป็นทางการ เช่น บทความในวารสารทางวิชาการและวารสารอื่น ๆ ที่เขียนโดย นายปัญญา ยุทธศิลป์ หรือเขียนกล่าวถึงนายปัญญา ยุทธศิลป์ รายงานการประชุมงานและอบรมของนายปัญญา ยุทธศิลป์
2. เอกสารที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ สรุปรายประจำวัน ประจำสัปดาห์ ข้อมูลที่ได้จากการบรรยาย ประชุมที่ไม่เป็นทางการเกี่ยวข้องกับนายปัญญา ยุทธศิลป์

3. การสัมภาษณ์ (Interview)

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์คือ สถานการณ์ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีบทบาทในการแสดงปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ด้วยการที่ผู้หนึ่งถามและอีกผู้หนึ่งตอบคำถาม โดยทั่วไปการสัมภาษณ์มีอยู่ 2 แบบ คือ แบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ จะถามข้อมูลรวม 3 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลเชิงพฤติกรรม ข้อมูลเชิงสถิติหรือสำมะโน และข้อมูลที่เป็นปัญหาสำหรับการศึกษาค้นคว้านี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กรณีศึกษาและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา รวม 2 ลักษณะ คือ

1. ใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) กับนายปัญญา ยุทธศิลป์ ในลักษณะของการสัมภาษณ์ทั่วไป กึ่งเนื้องานวิจัยของผู้วิจัย จำนวน 1 ครั้ง และใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) กับนายปัญญา ยุทธศิลป์ อีกจำนวน 4 ครั้ง ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์กรณีศึกษาเป็นจำนวน 5 ครั้ง
2. ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 24 คน ในจำนวน 18 คนนั้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คนละ 1 ครั้ง และในจำนวน 6 คน ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คนละ 2 ครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและเพียงพอที่จะ

นำไปใช้ในการประมวลผลต่อไป สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด รวมเป็นจำนวน 30 ครั้ง การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมนี้ แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

2.1 แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ (Open-ended Interview) โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนไปอย่างอิสระ ผู้วิจัยจะได้ข้อมูลที่น่าสนใจในเรื่องต่าง ๆ ตามกรอบแนวคิดทางทฤษฎีในการวิจัยที่ชัดเจนอยู่แล้ว

2.2 แบบมีจุดสนใจเฉพาะ (Focus Interview) หรือแบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อค้นหาข้อมูลที่ผู้วิจัยมีความสนใจอยู่แล้วเป็นพิเศษโดยไม่ปล่อยให้ผู้สัมภาษณ์หันเหไปสนทนาในเรื่องอื่น ๆ การสัมภาษณ์ลักษณะนี้ต้องใช้สมาธิและความสามารถในการสัมภาษณ์เป็นอย่างมาก เพื่อไม่ให้ผู้ให้สัมภาษณ์เกิดความรู้สึกไม่พอใจหรือไม่อยากให้ความร่วมมือ ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้มุ่งเน้นในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

2.2.1 ผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ (relation) กับนายปัญญา ยุทธศิลป์ในฐานะอะไร และใกล้ชิดในช่วงเวลาใด

2.2.2 ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 24 คน มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับนายปัญญา ยุทธศิลป์ ในลักษณะที่แตกต่างกัน ประเด็นคำถามจึงมุ่งเน้นแตกต่างกัน โดยมีประเด็นหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์มีดังนี้คือ

- 1) ประวัติชีวิตของนายปัญญา ยุทธศิลป์
- 2) คุณลักษณะและพฤติกรรมการทำงานของนายปัญญา ยุทธศิลป์
- 3) ที่มาของวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารของนายปัญญา ยุทธศิลป์
- 4) กระบวนการใช้วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหารของนายปัญญา ยุทธศิลป์
- 5) ยุทธศิลป์
- 6) ผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการบริหารของนายปัญญา ยุทธศิลป์
- 7) ยุทธศิลป์
- 8) จุดแข็งและจุดอ่อนของนายปัญญา ยุทธศิลป์

2.2.3 กรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์คือ นายปัญญา ยุทธศิลป์ ประเด็นคำถามได้มุ่งเน้นไปในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ประวัติชีวิต
- 2) ที่มาของวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหาร
- 3) กระบวนการใช้วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ในการบริหาร
- 4) ผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดจากการบริหาร

2.3 แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) เพื่อ สัมภาษณ์บุคคลพิเศษที่มีข้อมูลที่ดี ลึกซึ้งและกว้างเป็นพิเศษในเรื่องที่กำลังทำการวิจัยอยู่ ผู้ให้ ข้อมูลสำคัญมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธวงศ์ดังนี้

2.3.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1 คน เป็นมารดาของนายปัญญา ยุทธศิลป์

2.3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 1 คน เป็นพี่ชายและ 1 คนเป็นพี่สาวของนาย ปัญญา ยุทธศิลป์

2.3.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในฐานะผู้บังคับบัญชาของนายปัญญา ยุทธศิลป์ 4 คน

2.3.4 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในฐานะผู้ร่วมงานของนายปัญญา ยุทธศิลป์ 3 คน

2.3.5 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในฐานะผู้ได้บังคับบัญชาของนายปัญญา ยุทธศิลป์ 11 คน

2.3.6 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในฐานะลูกศิษย์ของนายปัญญา ยุทธศิลป์ 2 คน

2.3.7 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในฐานะอธิการบดีมหาวิทยาลัยเอกชนที่เคยร่วมงาน กับนายปัญญา ยุทธศิลป์ 1 คน

2.3.8 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในฐานะนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิที่เคยร่วมงานกับ นายปัญญา ยุทธศิลป์ 1 คน

ปัญหาสำคัญของผู้วิจัยในการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็ สามารถสรุปได้เป็นกรณีสำคัญ ๆ ดังนี้ คือ

ประการแรก ปัญหาในการติดต่อขอสัมภาษณ์ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นบุคคลที่มี ภารกิจมากและมีชื่อเสียงในวงการทางอุดมศึกษา และเกี่ยวข้องกับทางการอุดมศึกษา ทำให้การติด ต่อเพื่อขอสัมภาษณ์เป็นไปด้วยความยากลำบาก การนัดหมายเพื่อขอสัมภาษณ์มักจะมีการ เลื่อนอยู่บ่อยครั้ง และมีจำนวน 2 ท่านที่ไม่ยอมให้สัมภาษณ์ แม้พยายามจะมีการติดต่อเพียงใด ก็ตาม แต่ได้รับคำตอบว่าให้หาบุคคลอื่นเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญแทน

ประการที่สอง ปัญหาในการสัมภาษณ์ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีเวลาจำกัด ผู้วิจัย พยายามที่จะตั้งคำถามอย่างกว้างเพื่อเปิดให้ตอบอย่างอิสระแล้วนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์เนื้อหาต่อไป การบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยมีโอกาส เลือกได้ 2 วิธีคือ วิธีแรกใช้แถบบันทึกเสียงช่วย การใช้แถบบันทึกเสียงจะช่วยบันทึกคำตอบทั้ง หมด ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีนี้สัมภาษณ์กับนายปัญญา ยุทธศิลป์ เพราะเห็นว่าคำถามที่ใช้มีแนวทาง ชัดเจน และนายปัญญา ยุทธศิลป์ มีความยินดีและเต็มใจที่จะใช้แถบบันทึกเสียงช่วย อย่างไรก็ตามในกรณีผู้ให้ข้อมูลสำคัญรายอื่นผู้วิจัยใช้วิธีบันทึกการสัมภาษณ์ในขณะที่สัมภาษณ์และเขียน รายละเอียดภายหลัง เพราะว่าผู้ให้สัมภาษณ์มักจะไม่แสดงความกระวนกระวายใจ เมื่อผู้สัมภาษณ์

ไม่บันทึกคำตอบ และมีความรู้สึกว่าการตอบของตนไม่มีความหมาย ผู้วิจัยจึงบันทึกการสัมภาษณ์เฉพาะแนวคิดและประเด็นหลัก ๆ ที่สำคัญ และเมื่อเสร็จการสัมภาษณ์ก็นำมาเขียนรายละเอียดในภายหลัง

ประการที่สาม ปัญหาการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลมักจะเบี่ยงเบนไปในทางบวก แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยก็ได้พยายามที่จะตั้งคำถามเพื่อตรวจเช็คข้อมูลจากการสัมภาษณ์นั้นมีความเที่ยงของข้อมูลเป็นสำคัญ

การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อได้รวบรวมข้อมูลโดยทหุวิธีการเก็บข้อมูลดังที่ได้พรรณนาไว้ข้างต้นแล้ว เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้เป็นไปด้วยความถูกต้อง ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาข้อมูลที่เก็บมาตามหลักเกณฑ์ต่อไปนี้ คือ

การตรวจสอบความตรง (Validity)

1. ความตรงภายใน (Internal Validity) วิธีนี้ผู้วิจัยใช้ในการตรวจสอบความตรงภายใน คือ วิธีที่เมอร์เรียม (Merriam, 1988 : 169-170). เสนอไว้ กล่าวคือ การทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเริ่มต้นทำการวิจัยด้วยการเสนอกรอบแนวคิดทางทฤษฎีในเรื่องการวิจัยไว้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงเป็นการขจัดอคติในการทำวิจัยของผู้วิจัย (Researcher's biases) มาตั้งแต่ต้น ผู้วิจัยได้อาศัยวิธีการในการตรวจสอบ 3 ประการ คือ ประการแรกใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ ด้วยการเปรียบเทียบข้อมูลเดียวกันกับที่เก็บมาได้จากเวลา สถานที่ หรือบุคคลที่แตกต่างกัน หากข้อมูลสอดคล้องกันก็แสดงว่ามีความตรงภายใน ประการที่สอง ใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสอบถามซ้ำ (Member checks-taking data and interpretations) เป็นการพิจารณาข้อมูลที่เก็บมาได้ หากข้อมูลใดเป็นที่สนใจ ผู้วิจัยก็จะตรวจสอบความตรงภายในด้วยการสอบถามซ้ำอีกครั้งหนึ่ง และประการที่สาม ใช้การสอบวัดเปรียบเทียบ (Peer-examination) โดยการสอบถามนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในเรื่องข้อมูลที่ผู้วิจัยสงสัยเพื่อเปรียบเทียบความตรงของข้อมูล ตัวอย่างของการตรวจสอบสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การตรวจสอบเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติชีวิตของนายปัญญา ยุทธศิลป์ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบเอกสาร สัมภาษณ์มารดา พี่สาวและพี่ชาย และการสัมภาษณ์นายปัญญา ยุทธศิลป์ ปรากฏว่ามีความถูกต้องตรงกัน

2. ความตรงภายนอก (External Validity) ได้แก่ การพิจารณาว่าผลของการศึกษาเชิงคุณภาพเรื่องนี้จะสามารถประยุกต์ให้สัมพันธ์กับสถานอื่นได้หรือไม่ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้

นำเสนอข้อมูลของงานวิจัยไว้อย่างกว้างขวางและเพียงพอเพื่อให้ผู้สนใจที่จะศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ข้อมูลเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ในการอ้างอิง ต่่ายโอน หรือกล่าวถึงได้ต่อไป

การตรวจสอบความเที่ยง (Reliability)

การวิจัยทางสังคมศาสตร์มักประสบปัญหาประการหนึ่งคือ พฤติกรรมของมนุษย์ไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้การวิจัยทางสังคมศาสตร์จึงมักจะได้ผลไม่คงที่ คือเกิดความเที่ยงได้ยาก ด้วยเหตุนี้ในการวิจัยเชิงคุณภาพจึงมักใช้คำว่า ความวางใจได้ (Dependable) และความอยู่กับร่องกับรอย (Consistency) แทนคำว่าความเที่ยง (Lincoln และ Guba อ้างใน นพดล เจนอักษร, 2538 : 26) สำหรับเทคนิคในการยืนยันว่างานวิจัยครั้งนี้มีความวางใจได้หรือมีความเที่ยงมากที่สุด ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้คือ ประการแรก ผู้วิจัยได้แสดงไว้อย่างชัดเจนว่า การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยอย่างไร มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างไร จากแหล่งใดบ้าง ประการที่สอง ผู้วิจัยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ในการตรวจสอบความเที่ยงเช่นเดียวกับการตรวจสอบความตรงภายใน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลแบบพหุวิธี ประการที่สาม นักวิจัยผู้หนึ่งสามารถทำการตรวจสอบ (Audit Trail) งานวิจัยครั้งนี้ได้โดยใช้ข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยแสดงไว้อย่างชัดเจนในรายงานการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญและยากสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะว่าการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งไปที่ความเข้าใจความหมายไม่ใช่หาความถูกต้องของสิ่งที่ปรากฏอยู่ (รูปธรรม) ดังเช่นวิธีการเชิงปริมาณ วิธีการเชิงคุณภาพ จักมักใช้คำว่า insight, intuition, understanding หรือ comprehension (สุภางค์ จันทวานิช, 2537 : 18) และจะไม่ใช้สถิติเป็นหลักในการวิเคราะห์ หากจะใช้ก็เป็นเพียงข้อมูลสนับสนุนเท่านั้น ผู้วิจัยจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งต้องมีความเป็นบูรณาการ (interdisciplinary) และสามารถสร้างข้อสรุปเป็นกรอบแนวคิด และเปลี่ยนแปลงวิธีการที่จะตีความหมายของข้อมูลได้หลาย ๆ แบบ การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธีดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ใช้สำหรับการวิเคราะห์เอกสารด้วยวิธีการเชิงปริมาณอย่างเป็นระบบ โดยเน้นที่องค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ความมีระบบ มีสภาพเป็นปรนัย และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนแรกเป็นการตั้งกฎเกณฑ์สำหรับการเลือกเอกสารและหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์ ขั้นตอนที่สอง การวางเค้าโครงของข้อมูล โดยแบ่งออกเป็นชนิด (Categories) เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์ ขั้นตอนที่สาม การคำนึงถึงบริบทของเอกสารด้วย เช่นเอกสารของใคร ใครเป็นคน

เขียน เขียนเพื่อวัตถุประสงค์อะไร เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างลึกซึ้ง ขั้นตอนที่สุด วิเคราะห์ เฉพาะเนื้อหาที่ปรากฏเท่านั้น ขั้นตอนสุดท้าย ใช้วิธีสรุปใจความจะช่วยสนับสนุนผลการวิเคราะห์ ความถี่ของคำหรือเนื้อหาที่สนใจได้แม่นยำกว่าการวิเคราะห์ความถี่แต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งผู้วิจัย ได้เลือกใช้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์

2. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป แบ่งออกได้เป็น 3 วิธี คือ

2.1 การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Induction Analysis) ใช้ได้กับการวิเคราะห์ เอกสาร และการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมด้วยพหุวิธีการ โดยการตีความสร้างข้อสรุป จากข้อมูลที่ได้รวบรวมมาได้ ด้วยเหตุนี้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการรวบรวมข้อมูล และต้องใช้ความระมัดระวังในการตัดสินใจข้อมูลเป็นอย่างมากด้วย

2.2 การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Topological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ ทั้งโดยวิธีที่ใช้แนวคิดทฤษฎีและแบบไม่ใช้ทฤษฎี กล่าวคือ แบบ ใช้ทฤษฎีคือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่าง ๆ ในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ แยกออกเป็นการกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และสภาพสังคม หรือสถานการณ์ เป็นแนวทางในการจำแนกสำหรับการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้พยายามตอบคำถามอยู่เสมอว่าสิ่งที่ วิเคราะห์มีรูปแบบอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะเหตุใด จะมีผลกระทบต่อเรื่องอื่น ๆ อย่างไรบ้าง เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพไม่ได้เน้นเรื่องการจัดสมมติฐานที่ชัดเจน p 55 การหาสาเหตุของ ปรากฏการณ์จึงเป็นกระบวนการต่อเนื่องซึ่งต้องทำอยู่ตลอดเวลาโดยผู้วิจัย แบบไม่ใช้ทฤษฎีคือ การจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล อาจใช้สามัญสำนึกหรือประสบการณ์ของผู้วิจัยก็ได้ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลออกเป็นชนิดต่าง ๆ ตามประเภทที่สัมพันธ์กัน เช่น แบ่งตามชนิดของเหตุการณ์ ระยะเวลาที่เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น บุคคลที่เกี่ยวข้อง สภาพแวดล้อม แล้วนำมาพิจารณาหาความสัมพันธ์ของข้อมูลต่าง ๆ เพื่อดูความสม่ำเสมอของการเกิดข้อมูล ชนิดต่าง ๆ อันเป็นพื้นฐานสำหรับการอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์ต่อไป

2.3 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือ การที่ผู้ วิจัยนำเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ที่ได้จำแนกชนิดของข้อมูลนั้นแล้วมาเปรียบเทียบกัน โดย ทำเป็นตารางหาความสัมพันธ์ การใช้วิธีการเปรียบเทียบหรือวิเคราะห์เช่นนี้จึงนำไปสู่การสร้าง ข้อสรุปเชิงนามธรรมและการสร้างทฤษฎีต่อไป (สุภางค์ จันทวานิช, 2537: 27-29)

หลังจากได้ผลการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยไปตรวจสอบข้อมูล (verify) เพื่อรับ ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากผลการวิจัย โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 5 ท่าน ดังต่อไปนี้

1. ศาสตราจารย์ ดร.ชัยยงค์ พรหมวงศ์ เคยเป็นผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา และเป็นผู้ร่วมก่อตั้งมหาวิทยาลัยทางไกลร่วมกับนายปัญญา ยุทธศิลป์

2. ศาสตราจารย์ ดร.พจน์ สะเพียรชัย เคยเป็นผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชาในหน่วยงานบริหารการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยร่วมกับนายปัญญา ยุทธศิลป์ ได้รู้จักและทำงานร่วมกับนายปัญญา ยุทธศิลป์ ไม่น้อยกว่า 40 ปี

3. รองศาสตราจารย์ ดร.ทองอินทร์ วงศ์โสธร เคยเป็นผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา และเป็นผู้ร่วมก่อตั้งมหาวิทยาลัยทางไกลร่วมกับนายปัญญา ยุทธศิลป์

4. รองศาสตราจารย์ ดร.องค์การ อินทร์ทรัพย์ เคยเป็นผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา และเป็นผู้ร่วมก่อตั้งมหาวิทยาลัยทางไกล และมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาลแห่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5. รองศาสตราจารย์ ดร.นิคม ทาแดง เคยเป็นผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา และเป็นผู้ร่วมก่อตั้งมหาวิทยาลัยทางไกล และเคยเป็นผู้ได้บังคับบัญชาในช่วงที่นายปัญญา ยุทธศิลป์ รักษาการอธิการบดีมหาวิทยาลัยแห่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การเก็บรวบรวมข้อมูลตามพหุวิธีการข้างต้น เพื่อนำมาตรวจสอบข้อมูลในด้านความตรงและความเที่ยง แล้ววิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเรียบเรียงนำเสนอเป็นรายงานการวิจัยในเชิงพรรณนา และในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาทำการศึกษากรณีศึกษาคือ นายปัญญา ยุทธศิลป์ ทั้งสิ้นประมาณ 34 เดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ 26 พฤศจิกายน 2538 จนถึงวันที่ 23 ตุลาคม 2541

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย